

הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה - טרנסקרפטיה (ע"ר)

עלון מספר 145 – אפריל 2026

ברכת הממ"ד

בְּזֶה הַחֶדֶר לֹא תִבּוֹא צָרָה,
בְּאֵלוּ הַכְּתָלִים תִּשְׁכַּח הַשְּׁלֹחַ.
בְּזֹאת הַדֶּלֶת לֹא יִכְנס הַפֶּחַד,
וּבְמִרְחֵב הַזֶּה נִשְׁבַּח בְּיַחַד.

יְהִי זֶה הַמָּקוֹם מְנוּחַ וּמְחַסָּה,
וְהַטּוֹב עֲלֵינוּ תָמִיד יִכָּסֶה.
שְׂנַצֵּא מִפֶּה בְּבִשׁוּרֹת טוֹבוֹת,
לְשִׁלוֹם, לְשָׁקֵט וּלְנַחְמוֹת.

1. האזכרה השנתית
2. סיפורה של תמונה: אסתר פֶּטוֹן (פרקש) (טיאצ'יב)
3. לימודי M.A בנושא השואה: קרן וייס-לבנת (סיילש)
4. חסידי אומות העולם בקרפטורוס (גרינברגר: Derczen)
5. ילידי קרפטורוס: רוברט מקסוול (סולוטבינו)
6. משלנו: פֶּרִי (פדיה) יאבורי (יעקובוביץ) (מונקץ)

מסיבת פורים נדחתה עקב המלחמה ותקיים במועד חדש, שייקבע לאחר שנדע את מועד סיום המלחמה. נחגוג בגדול כפי שתכננו!

חג פסח שמח וכשר, חג חירות רגוע. נאחל לכל לוחמינו לשוב הבייתה בשלום ויבוא הביטחון לארצנו האחת והיחידה!

1. האזכרה השנתית ב"יד ושם"

האזכרה השנתית ב"יד ושם" תתקיים ביום **ראשון, כ"ג באייר תשפ"ו, 10.5.2026**. לפני הטקס, במספר קבוצות, נערוך סיור ב"יד ושם", בתערוכת האוספים. אחר כך נתכנס באוהל "יזכור" לטקס המסורתית. משם נעבור לאודיטוריום ספרא, שם נתכבד בכיבוד קל ובאירוע האזכרה.

כמדי שנה אנו מארגנים הסעות. התשלום להסעה הלך ושוב הוא **80 ש"ח/אדם**. להלן פרטי ההסעות: **יש להירשם אצל אחראי האזורים עד ה- 5.5.2026 כדי להזמין את גודל הרכב המתאים עשויים לחול שינויים קטנים בשעת האיסוף – עדכון יופיע בעלון מאי**

מקום בארץ	מקום ושעת האיסוף	אנשי הקשר
באר שבע * תלוי מספר הנרשמים	אצטדיון הטוטו טרנר שעה 10:30	איש הקשר: מנדי נימן 052-2626694
קריית גת	שדרות השופטים, מול סופר לוגסי שעה 11:15	אנשי הקשר: אלכס שמעוני 052-3496867 מנדי רייזמוביץ 052-2651972
רחובות, נס ציונה, ראש"צ	רחוב לבקוביץ, מול השוק 11:00	אשת קשר: רוזה גרוס 054-4901374
פתח תקווה / ערים במרכז	אבי אורן, פינת אמסטרדם (רמזור 64) שעה 11:15	אנשי הקשר: משה מושקוביץ 054-6338687 יוסי קוטונה 050-9922217
חיפה/הצפון, חדרה * תלוי מספר הנרשמים בחיפה/הצפון	המועצה הדתית, רמב"ם 15 חדרה שעה 09:45	איש הקשר: יונה רוב 050-7593223
נתניה	רכבת מרכז – חניון "אגד" שעה 10:15	איש הקשר: יונה רוב 050-7593223

הבה נכבד בהגעה לטקס את זכר המשפחות שלנו, שאבדו בשואה

כדי להקל על תשלום דמי החבר ניתן לשלם מראש: 100 ש"ח לאדם/200 ש"ח לזוג: העברה בנקאית לחשבון 50122978, סניף 805 - בנק לאומי, סניף פלורנטין, דרך שלמה 60 תל-אביב -לפקודת הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה בע"מ. יש לציין בהעברה את שם מעביר הכסף – על מנת שנוכל להנפיק את הקבלה על התשלום או תשלום בכרטיס אשראי – נא לפנות ליצחק קליין, 054-3034424

בשיתוף דורות ההמשך

כ"ג אייר תשפ"ו | 10 במאי 2026

אזכרה שנתית ליהודי קרפטורוס

מתכבדים להזמינכם

לאזכרה השנתית ליהודי קרפטורוס בשיתוף דורות ההמשך

האזכרה תתקיים ביום ראשון | כ"ג באייר תשפ"ו
10 במאי 2026 | ביד ושם, הר הזיכרון, ירושלים

בתכנית

12:00	סיור מודרך בתערוכת האוספים
13:00	טקס אזכרה באוהל יזכור
13:30	כיבוד קל
14:00	אירוע באולם הרצאות ע"ש אדמונד י. ספרא
	דברי ברכה גב' רותי פיקסלר יזר הארגון העולמי של יהודי זאקרפטסיה-טרנסקרפטסיה
	הרצאה "הבחירה נחיים": סיפור גבורתן של שרה ביקל ובתה, חנה רוזנשטיין מיקי רוזנשטיין
	הקרנה סרטון העמותה
	שירה אסתר שחר דובוסרסקי
	הנחיה מר זאב מילבאוואר

דמי חבר שנתיים: 100 ₪ לאדם

לפקודת הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטסיה-טרנסקרפטסיה בע"מ
לכתובת של יצחק קליין, מתתיהו מגדל 9/21 רמת גן

חיוב כרטיס האשראי - בשיחה טלפונית עם יצחק קליין 054-3034424

העברה בנקאית לחשבון 50122978 בסניף 805 של בנק לאומי

סניף פלורנטין, דרך שלמה 60

לפקודת הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטסיה-טרנסקרפטסיה (עיר)

יש לציין בהעברה את שם מעביר הכסף - על חנת שנוכל להנפיק

את הקבלה על התשלום

אופן ההרשמה להסעות יתפרסם בעלון 145 ובפרסום נפרד

תקיים תפילת מנחה במקום

2. סיפורה של תמונה: פטון (פרקש) אסתר (טיאצ'בו)

לפני זמן מה קיבלתי מחברתנו, יעל גרטלר-דואני, מידע, שהועבר אליה מחברתה, שחשבה שיהיה ליעל עניין בכתבה שהתפרסמה בפייסבוק... אוו, ואיזו כתבה זאת הייתה! את הכתבה פירסמה יערה קידר בסוף דצמבר 2025 וכך כתבה: "העליתי כאן פוסט חיפוש אחר קרובי משפחה של אישה בשם אסתר פרקש-פטון, שתרמה שמלה שלה לאוסף של מוזיאון יד ושם. בתוך שעות ספורות קרה דבר מדהים: הצלחתי להגיע למשפחה של בעלת השמלה. והנה הסיפור המלא על החיפוש, והגילוי של הסיפור המדהים שלה.

השמלה שבצילום מוצגת בימים אלה, לצד חפצים נוספים, בתערוכה שאצרתי "גיבורות: אופנה ותקווה במלחמת העולם השנייה" במוזיאון העיצוב חולון.

המחקר לתערוכה התפתח לעבודת הדוקטורט שלי, שבימים אלה אני מסיימת (חמסה!!) בתוכנית ללימודי תרבות באוניברסיטה העברית. במחקר אני מקפידה להציב את החפץ הנחקר לצד הצילום של האדם, שלו שייך החפץ. בעיניי, זה חלק בלתי נפרד מהצגת פריטים במוזיאון וחשוב להבין למי היה שייך הפריט, שעליו אנחנו מסתכלים. במיוחד כשמדובר במחקר, המספר את סיפוריהם של אנשים, שנלחמו כדי לשמור על צלם אנוש כנגד כל הסיכויים, בתנאים הקשים ביותר, במחנות השמדה.

זה גם סיפורה של השמלה של אסתר: השמלה נתפרה עבורה במתנה מבדים, ששימשו לניקוי חלקי מטוסים. אסתר הייתה אחראית על אסירות יהודיות אחרות, שעבדו בכפייה במפעל לחלקי חילוף של מטוסים במחנה הריכוז ליפשוטדט. הן רצו להודות לה ובחרו להפתיע אותה עם מתנה, שסיכנה את חייהן. זו הייתה השמלה שאסתר לבשה ביום שבו השתחררה לחופשי. מבין הפריטים במחקר, השמלה של אסתר פרקש-פטון הייתה הפריט היחיד, שעבורו לא נמצא באוסף יד ושם צילום של בעליו. זה הדיר שינה מעיניי.

אסתר עצמה הייתה התורמת של השמלה, אך היא הלכה לעולמה בשנת 2002 ולא היו לה ילדים. בניסיון להתחקות אחר תמונה שלה - החלטתי לנסות את כוחו של הפייסבוק באיתור בני משפחה אחרים. העליתי כאן פוסט חיפוש ומהר מאוד התגלה כאן קצה חוט: עומר שקולניק, היסטוריון בן 17 (!), כתב לי שאסתר נקברה באלוני אבא. אימא שלו הציעה לפרסם את הפוסט שלי בקבוצת של יישובי הסביבה. אחרי כמה שעות התקבלה תגובה מרגשת לפוסט מנעמה יונג, שכתבה לי שאסתר הייתה דודתה האהובה ושלחה מספר טלפון. בשיחה המרגשת התגלו הפרטים המרהיבים הבאים על אסתר:

נעמה סיפרה שאסתר פרקש-פטון הייתה עורכת דין ואישה מבריקה. היא נולדה בהונגריה, הגיעה מעיירה בהרי הקרפטים והייתה יפהייה כמו גרטה גארבו. אחרי המלחמה היא הייתה מתורגמנית במשפטי נירנברג, ואז עברה לגור בניו יורק, שבה התגוררה רוב חייה. נעמה אמרה לי בשיחה משפט מרגש: "זה לא יכול להיות מקרי שהגעת דווקא אליה. העניין שלה בחיים היה אופנה ושמלות".

מתברר שאחרי המלחמה ותוך כדי משפטי נירנברג, בתושייתה הרבה, באותה התקופה קנתה שמלות, שאותן רצתה להביא לניו יורק, למכור אותן ולהרוויח מעט כסף, שיעזור לה להתחיל את חייה מחדש שם. היא נתנה את כל השמלות לחבר באירופה, שנסע לאמריקה, וכשהיא הגיעה לבסוף לאמריקה - היא גילתה שהוא מכר את השמלות ונעלם.

אבל האהבה האמיתית הגיעה כשפגשה את בעלה מיהאי (מייקל) ואיתו חיה בניו יורק עד שהלך לעולמו.

נעמה מספרת שהייתה בת בית אצל אסתר בניו יורק, ברחוב 72, במיוחד בתקופה שבה למדה בעצמה בניו יורק. ארון הקודש של אסתר היה ארון הבגדים.

שמלה שתפרו אסירות יהודיות במפעל לחלקי חילוף של מטוסים בליפשוטאס, בהוקרה לאסתר פרקש-פטון

אופנה הייתה דרך לבטא יצירתיות, העניקה תקווה, אפשרה להביע קרבה ולבסס תחושת ערך עצמי בזמנים קשים. האסירות הצעירות ביקשו להודות לאסתר שהייתה ממונה עליהן. הן סיכנו את חייהן כדי לאסוף חלקים של אריג לניקוי מטוסים ולתפור לה במתנה שמלה.

אוסף החפצים, יד ושם.

תרומת אסתר פרקש-פטון, ניו-יורק, ניו-יורק, ארה"ב

אסתר סיפרה לה שבתוך המחנה היא הייתה אחראית על 600 אסירות והצילה את חייהן של רבות מהן, תוך שסיכנה את חייה שלה.

אני שמחה כל כך: סוף סוף יש את תמונתה של האישה שמאחורי השמלה; אישה, שהנשים שעבדו איתה ביקשו לסכן את חייהן כדי לגמול לה. תודה לכל מי שסייעו להגיע למידע ותודה למי ששיתפו. עדכנתי את הפוסט עם תמונתה של אסתר והיא גם תצורף מעתה למחקר. יהי זכרה ברוך."

הייתי חייבת לברר את המשפט "הגיעה מעיירה בהרי הקרפטים". חיפוש מהיר ב- MyHeritage העלה שאסתר נולדה ב-22.9.1912 ונפטרה ב-18.12.2002; שמות ההורים: רגינה והרמן.

חיפוש ב"דפי עד" באתר "יד ושם" עם השמות הללו, ובציון ארץ הלידה צ'כוסלובקיה, העלה את המידע שמילאה מרים ברק, לבית פרקש, מקיבוץ אלוני אבא, היכן שאסתר נקברה. והיכן הם נולדו? בטיאצ'יב [Tiachiv]... שני ההורים היו ילידי 1888; האימא רגינה ניהלה חנות עורות; האבא הרמן היה רואה חשבון.

עוד דף עד מילאה מרים לזכר אחותה הבכורה, ברטה, ילידת 1906, אומנית, שהייתה אם ל-3 ילדים [ראו בהמשך]. ברטה הייתה נשואה למרטין/מרדכי והם התגוררו בחוסט. לעדות זו צורפה תמונתה של ברטה... רגינה פרקש, לביית הרשקוביץ ברטה ארפס, לבית פרקש

החלטתי לאתר את האחיינית, נעמה יונג, וכתבתי לה הודעה בפייסבוק. השם שלה צלצל לי כשם מוכר – ובאמת לא טעיתי. נעמה היא בתו של יוסף יונג, יליד מונקץ', אותו תיעדתי כחבר מחתרת תנועות הנוער הציוניות בבודפשט, שהיה תושב בית לחם הגלילית... וכאן החיבור בין שתי המשפחות, אותו הסבירה נעמה: הבת הבכורה של ברטה [אחותן של אסתר פטון ומרים ברק] הייתה גיטה, ילידת 1929. היא הילדה היחידה של ברטה ששרדה... גיטה נישאה ליוסף יונג – ונעמה היא בתם

הצעירה! בספר הקהילה של חוסט, שכתב צבי מנשל, מוזכרים כנרצחים בשואה מרדכי ארפס, בן 44, אשתו (ללא שם) וכן בן ובת, ששמן והגיל שלהם לא ידועים.

חוסט	44	אלישע	מרדכי	ארפס	–
חוסט	?	?	?	(האישה)	ונעמה היא בתם
חוסט	?	מרדכי	(בן)?	ארפס	
חוסט	?	מרדכי	(בת)?	ארפס	

באתר העדויות המצולמות של "יד ושם" מצאתי את עדותה של מרים ברק, לבית פרקש, אחותה של אסתר, ילידת יוני 1926.. הקישור לעדות: <https://collections.yadvashem.org/he/documents/5595763> אעלה מעט מעדותה של מרים: "אחותי הגדולה [ברטה] הייתה בעשרים שנה יותר מבוגרת ממני. יש תמונה של החתונה שלה, שאני יושבת על הברכיים שלה, אני בת שנתיים. עד הסוף קראתי לה דודה, לא גדלנו יחד, לא הכרתי אותה. אחותי השנייה [אסתר] הייתה בארבע עשרה שנה מבוגרת ממני. כשאני הגעתי כבר

לזה שאכיר מישהו, היא כבר לא הייתה בבית, היא כבר למדה בתיכון, ותיכון לא היה בבית [בטיאציב]. היא גרה אצל אחותי [בחוסט], והייתה באה הביתה פעם בשבועיים, שלושה. לאימא שלי קראו רגינה. היא, כנראה, הייתה מאוד יפה, כי האיכרים קראו לה 'רגינה היפה', אני לא זוכרת אותה בתור אישה יפה, כי הייתה אישה זקנה כבר בעיניי - נולדתי כשהיא הייתה בת 42. אבא שלי קראו לו הרמן. הוא גמר את הישיבה ב-Vac - עיר בהונגריה, שהייתה שם ישיבה מאוד מפורסמת. הוא היה יהודי מכובד ששמעו בקולו, ושהרב לא עשה בלעדיו שום דיון; הוא השתתף בכל הדיונים, וגם האיכרים קראו לו "שופט שלום" שלהם.

אחותי הגדולה קראו לה ברטוש / בריינה [ברטה], והשנייה הייתה אסתר, והיא הייתה קרייריסטית. לא דיברו אצלנו יידיש, אבל אסתר אמרה: "אבא שלי איז א שעיינר ייד", זה נקרא יהודי מכובד. אבל ללא אימא, לא היה ממה לחיות. לאימא הייתה חנות לסוליות עורות; היא מכרה סחורה לחנוונים מהכפרים. היא הייתה נוסעת לבתי חרושת, ומביאה סחורה. אבא היה נשאר בחנות, אבל הוא לא היה סוחר גדול. הוא היה מפקח על הג'וינט בנק בכל האזור, בכל קרפטורוס - היה נוסע, מפקח על המשכורות. הוא היה יהודי שלמד הרבה, ידע הרבה. הייתה אצלנו גם ספרייה דתית גדולה, אבל, לעומת זאת, גם הייתה ספרייה יהודית לועזית, קלאסית גדולה.

היינו שלוש בנות, היחידות בעיירה שנשלחו ללימודים תיכוניים. זה היה אבא שלי, יהודי שגמר ישיבה, שהיה דתי, אבל ליברל גדול. אחותי הגדולה למדה בבודפשט, בבית ספר לאומנות שימושית; אחותי השנייה, אסתר, גמרה משפטים, ואני הייתי מיועדת גם כן למשפטים. זה לא היה משהו שהיה בעיירה.

למדתי בבית ספר צ'כי, ב-Tacovo. התחלתי ללמוד בגיל חמש, ואחר כך בגיל עשר עברתי לתיכון בחוסט. אחותי [אסתר] לא התקבלה ללשכה של עורכי דין, וישבה ב-Budapest. היא הייתה כבר נשואה והתקיימה מעזרה לימודית, לכאלה שזרקו אותם מבתי הספר, ורצו להמשיך ללמוד. אני למדתי על ידם, פשוט לא עלה לי כסף; היא לימדה פיזיקה, לימדה, בעיקר, ספרות ודברים כאלו, אני ישבתי איתם.

אחותי למדה ב-Praha, ואני הייתי גם כן צריכה ללמוד ב-Praha. זאת הייתה המדיניות של אבא שלי: קודם שתהיה בגרות, אחר כך נמשיך.

על מה שקרה באושוויץ, לאחר שהוריה נרצחו, סיפרה מרים: "נשארתי לבד, אבל חשבתי שצריך מישהו להיות שם, שאחותי צריכה להגיע מ-Khust; היו לה שלושה ילדים. היא הייתה באופן יחסי צעירה [בת 42], היא הייתה צריכה להגיע, אבל לא ראיתי, אי אפשר גם היה להכיר בני אדם, כי הרי לא היינו נראים כמו בני אדם. פתאום שמעתי, אחרי שבועיים, שמישהו קורא לי בשמי. אז התברר שזאת בת אחותי [גיטה, הבת של ברטה]; אחותי לא נשארה, הלכה עם שני ילדים, אבל הבת הגדולה שלה, שהייתה אז בת 14.5-15, והייתה מאוד יפה, עם עור חום, ועיניים כחולות ושיער בלונדי - הגרמנים לא נתנו לה ללכת עם האימא. אנחנו נשארנו ביחד, כל הזמן, כל המחנות, ישנו ביחד, אני שמרתי עליה, הרגשתי את עצמי אחראית. היא קיבלה תפקיד, לא יודעת אם את שמעת על זה, "לופיר", שזה היה בעצם שליח; בדרך כלל מכתבים, פתקים, הודעות, והיא הסתובבה בין המחנות."

יותר מאוחר נודע למרים שברטה, אחותה, הייתה "בלוק-אלטסטה [אחראית בלוק] והגרמנים תפסו אותה והרביצו לה, זרקו אותה לצדי הדרך."

"את הסיפור העיקרי שכחתי לספר לך. ב-Wien, כשהסתובבתי שם בין אנשים, אז פגשתי שם קצינים אמריקאים, ואחד שמע אותי מדברת הונגרית, כי הרי באו גם עולים מהונגריה. הוא שאל אותי, מי אני? מאין אני, אז אמרתי לו. הוא הסתכל עלי ואמר לי: 'יש לך אחות, אולי?', אני אומרת: 'כן, אבל אינני יודעת איפה', אז הוא אומר: 'אני אגיד לך איפה, יש לך אחות ב-Stuttgart. את מחר תבואי אלי, למפלה, מחר בחמש, ואני אצלצל, ואת תדברי עם אחותך'. תארי לך דבר כזה, אני לא הייתי בטוחה. זאת האחות הייותר קטנה, זאת אומרת, הגדולה לא הייתה; אז תארי לך את ההפתעה הזאת, נדהמתי, כי אני האמנתי שהיא יִשְׁנָה, אני לא האמנתי שהיא איננה, אבל בכל זאת לא חיפשתי אותה. אני נסעתי הרבה מאוד, הרי אז עם הטרנספורטים וחיפשתי, ולא מצאתי, אף אחד גם לא ידע. העיקר, הקצין הזה, זה היה יהודי הונגרי, והוא אומר לי: 'היא יִשְׁנָה שם ב-Stuttgart'. באתי למחרת, והוא נתן לי לצלצל; צלצלתי, והיא שמעה את הקול שלי ופרצה בבכי כזה, בלתי אפשרי היה לדבר. זאת הייתה אסתי. בלתי אפשרי היה לדבר. הקצין אמר לי: 'תראי, אין מה לעשות, תבואי מחר שוב, היא תירגע קצת, שתוכלו לדבר'. למחרת שוב באתי ודיברנו, ואמרנו, שאני אסע לבקר אותה ב-Stuttgart.

באתי אחרי כשלושה שבועות ל-Stuttgart. היא [אסתר] גרה בווילה יפה מאוד, ניהלה איזה מפעל לסריגים. איך היא קיבלה את זה? היא השתתפה בתור עדה במשפטי נירנברג, אז עקב זה, כנראה, שהיא קיבלה את התפקיד. היו לה ידידים - קצינים אמריקאים; היא דיברה אנגלית וידעה טוב מאוד גרמנית; את האוניברסיטה היא גמרה בגרמנית, אז היא קיבלה את ניהול המפעל. כשהגעתי, היא עשתה מסיבה; היא הזמינה את כל המי ומי, גם קצינים, וגם את ראש העיר. בא ראש העיר, מושיט לי יד, ואני שומעת, ואני שמה את הידיים אחורה, אני לא מוכנה לתת לראש עיר של Stuttgart את היד, עד שבסוף התברר שזה בכלל יהודי."

את תמונת האחיות שלחה לי נעמה, בתה של גיטה – ועל כך הרבה תודה!

מימין: האחיות מרים ואסתר, עם האחיינית גיטה, בתה הבכורה והיחידה ששרדה של אחותן, ברטה

בזכות ההיכרות עם נעמה יונג – יכולתי לעדכן עוד מידע על אביה, יוסף, איש המחתרת בבודפשט. קטן הוא עולמנו...

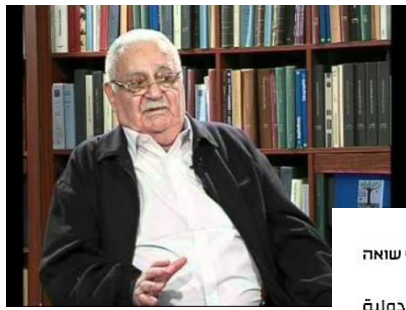
מרים ברק (פרקש) – תמונה מסרט העדות, אוגוסט 2005

קברה של אסתר פטון (פרקש) באלוני אבא

מצאתי את הפייסבוק של אוצרת התערוכה, יערה קידר, והודיתי לה על הנחישות והחשיבות לאתר את משפחתה של אסתר פרקש-פטון. זאת הייתה תשובתה: "רותי, איזה הודעה

מרגשת. תודה רבה שכתבת לי 🙏"

יצחק לבנת נולד בשנת 1930 בשם שנדור וייס, הרביעי מבין חמישה ילדים, בעיר סבלוש (Velká Sevljuš) (כיום וינגרדוב). בשנת 2013 נפתח באוניברסיטת חיפה מסלול לדוקטורנטים, במימון משפחתו של יצחק, המעניקה מלגות לסטודנטים מכל העולם. היעד: להוביל את תחום לימודי השואה בארץ ובעולם כולו. תוכנית הלימודים הינה חוצת דיסציפלינות: מלימודי היסטוריה יהודית, סוציולוגיה ואף פסיכולוגיה. התכנית מארחת מרצים מאוניברסיטת חיפה ומאוניברסיטאות בישראל ומהעולם, לצד התמחויות ושיתופי פעולה עם שני גופים ממשלתיים: מוזיאון "יד ושם" ומוזיאון "לוחמי הגטאות". בשנת 2014 הדליק יצחק משואה בסיום טקס יום השואה והגבורה בקיבוץ לוחמי הגטאות. [ישנו תיעוד שלו בקובץ "משלנו באתר: carpati.org.il - גלריה ספרים].

3. לימודים לתואר A.M בנושא השואה: התוכנית הבינלאומית של ויס-לבנת באוניברסיטת חיפה

התכנית הבינלאומית ע"ש ויס לבנת לתואר שני בלימודי שואה
The Weiss Livnat International MA
Program in Holocaust Studies
برنامج فائس-לבנת لدراسات الهولوكوست الدولية
אוניברסיטת חיפה UNIVERSITY OF HAIFA

הרשמו עכשיו

תכנית גמישה
ניתן לפרוס על פני שנתיים
מסלול תזה או ללא תזה
(הלימודים מתקיימים באנגלית)

14 מחזורים

+280 סטודנטים

+35 מדינות

+30 תלמידי דוקטורט

סוירים לימודיים

הזדמנויות תעסוקתיות

מידע נוסף על התכנית וההרשמה ניתן למצוא באתר האינטרנט שלנו:
holocauststudies.haifa.ac.il
או במייל: aweiner@univ.haifa.ac.il

התכנית הבינלאומית ע"ש ויס-לבנת לתואר שני בחקר השואה

תכנית לימודים ייחודית לתואר שני שמביאה סטודנטים מרחבי העולם ללמוד על השואה מתוך גישה רב-תחומית, עם קורסים בתחומי היסטוריה, חינוך, פסיכולוגיה, אומנות ועוד.

תכנית מלגות לסטודנטים

מלגות שכ"ל ומחיה לסטודנטים מתאימים

התמחויות בארץ ובחו"ל

אנו מציעים לסטודנטים תכניות מיוחדות של התמחויות ייחודיות בארץ ובחו"ל, אשר מעניקות ניסיון מעשי בעבודה ארכיונאית, הטמעת פרויקטים חינוכיים, מחקר ופרסום אקדמי ועוד.

הזדמנויות תעסוקתיות

רשת בוגרים בעלת השפעה בינ"ל רבה בתחומי החינוך, המחקר והאוצרות במגוון רחב של מוסדות, מוזיאונים, אתרי זיכרון, ארכיונים וכן בשורה של פרויקטים חדשניים ומרתקים.

4. חסידי אומות העולם בקרפטורוס: גרינברגר Illés Hajós – Derczen [מחוז מונקץ']
פעולת ההצלה של חסידת אומות העולם התבצעה בהונגריה

גברת Gábor (Juliska) Bakonyi הייתה אלמנה, שחיה עם בניה בעיירה Keszthely ליד אגם בלטון [כ-187 ק"מ דרומית-מערבית לבודפשט].

בתה נישאה ליהודי, שגויס לפלוגת העבודה. שני ילדיהם, שהיו חצי יהודים, גרו עם באקוני, סבתם. בקיץ 1944 הגיעה ל- Keszthely פלוגת עבודה יהודית. בקוני ניגשה ליחידה, ושאלה אם ראו את חתנה. כשחיפשה מידע, היא התוודעה לכמה מחברי היחידה, והתקרבה במיוחד ל- Ilés Hajós ול- Miklós Földes. [Illés Hajós Grünberger] היה בנו של דוד, יליד 1912, מ- Derczen, כיום Drysyna. במפקד 1941 נמנו בה 41 יהודים]

ב-6 בדצמבר 1944 נודע לאנשי יחידת העבודה כי יש לשלוח אותם לרייך הגרמני. מכיוון שהצבא האדום כבר היה בקרבת מקום, Hajós ו- Földes נמלטו מהיחידה, ומצאו מקלט בעליית הגג של ביתה של באקוני. בתחילה חשבו הנמלטים שבגלל שהרוסים קרובים כל כך, הסידור הזה ימשך רק כמה שעות או ימים. עם זאת, השחרור הגיע לאט, ובאמצע דצמבר גילו בניה וכלתה של באקוני שהיא מסתירה יהודים. הם נתנו לבאקוני יומיים להוציא את היהודים מהבית. למרות הלחץ מצד משפחתה, באקוני לא ויתרה; היא סיפרה לבניה שהבורחים עזבו את הבית דרך האגם הקפוא. למעשה, באקוני מצאה להאיוס ולפולדס מקום מסתור בבית נטוש סמוך. בתקופה שבה היא עצמה בקושי הספיקה לאכול, סיפקה באקוני אוכל להאיוש ולפולדס מדי יום עד לשחרור העיירה ב-28 במרץ 1945. היא נתנה ליהודים מים והחלפות בגדים, כל זאת תוך סיכון גילוי - לא רק על ידי הז'נדרמים ההונגרים ובני מפלגת צלב החץ השלטת, אלא גם על ידי משפחתה שלה. כשהימים נמשכו עד חודשים, פיתחה באקוני קשר חם ומשפחתי עם שני היהודים שהחביאה.

לאחר המלחמה גילו האיוש ופולדס שכל משפחותיהם נספו באושוויץ. פולדס נשאר בביתה של באקוני עד שנישא ב-1947 ועזר לה בעבודות המשק; Hajós נשאר שם עד שנישא בשנית ב-1946.

לאחר מותה של באקוני ב-1950 הם שמרו על קשר עם בתה ונכדיה. ב-27 בינואר 1986 הכיר "יד ושם" בגברת גאבור באקוני (יוליסקה) כחסידת אומות העולם. הטקס נערך בבודפשט.

על Miklós Földes אין מידע מהיכן היה [ראו עדכון]. שם משפחה נוסף שלו היה פרידמן: Miklós Földes Friedmann.

באתר "יד ושם", תחת שם העיירה Derczen, יש תיעוד של 22 רשומות, אחת מהן של Hajós Illés, ובו מידע זהה לזה שבאתר חסידי אומות העולם. שם משפחה זה, או גרינברגר, לא מופיע. התיעוד מתייחס ל-14 שנרצחו, 4 – לא ידוע, 4 ניצלו. אין כל תיעוד למשפחת Grünberger/Hajós.

ניסיתי לחפש מידע על האבא, דוד גרינברגר. באתר [Bereg megye - MH Bocskai Könyvtár](#) בעמוד 103, יש תיעוד של דויד גרינברגר, בהונגריה: Grünberger Dávid, gyalogos császári és királyi 65. gyalogezred, 13. század Bereg, Ormód, születési év: 1890, 25. éves Lajstrom adat: Nr. 346., 15. oldal. Hadifogságba esett. Hadifogság helye: Oroszország

חייל מחיל הרגלים של גדוד הרגלים הקיסרי והמלכותי 65, פלוגה 13. Bereg, Ormód, שנת לידה: 1890, בן 25 נתוני רישום: מס. 346, עמ' 15. הוא נלקח בשבי. מקום השבי: רוסיה. Ormód נקראת כיום Brestyv, מחוז מונקץ'; במפקד 1941 גרו בה 20 יהודים בלבד.

גם Derczen היא במחוז זה. גילו של דוד יכול להתאים לשנת לידתו של Illés [1912].

Grünberger Dávid, gyalogos
császári és királyi 65. gyalogezred, 13. század
Bereg, Ormód, születési év: 1890, 25. éves
Hadifogságba esett. Hadifogság helye: Oroszország

Lajstrom adat: Nr. 346., 15. oldal.

Grünberger Ábrahám, őrmester

magyar királyi 5. honvéd huszárezred, ezredtörzs

Bereg, Derczen, születési év: 1877, 38. éves

Hadifogságba esett. Hadifogság helye: Samarkand, Oroszország

Lajstrom adat: Nr. 251., 18. oldal.

באותו אתר, בעמוד 67,
מתועד אדם בעל השם
גרינברגר,
m – Derczen:
גרינברגר אברהם. כך
יש, לפחות, הוכחה,
לקיומה של משפחה
בשם זה, מבין 41
היהודים שתועדו בה

במפקד 1941. לא ברור מה הקשר שלו למשפחתם של דוד ו- Illes גרינברגר.
שם העיירה Derczen כיום הוא Drysyna.

"אברהם גרינברגר, סמל המלכותי ההוסרים החמישי של הונגריה, יחידת הגדוד Bereg, Derczen, יליד 1877,
בן 38 נתוני רישום: מס' 251, עמוד 18. הוא נפל בשבי מלחמה. מקום השבי: סמרקנד, רוסיה."
באתר MyHeritage יש חיזוק למידע זה תחת הכותרת "אוסטרו-הונגריה, רשימות נפגעים במלחמת העולם
הראשונה, 1914-1918". התוספת היא: רשימת נפגעים: 29 באוג' 1915 דרגה: Wachtm [סמל] יחידה: Kulhrs
תת-יחידה: Stb

עוד עדות על אברהם היא מסמך של רשימות נוסעים ל- Ellis Island של רשות ההגירה של
ניו יורק, המעידה על הגעתו של אותו אברהם גרינברגר לניו יורק באפריל 1928:
שם: Abraham Gruenberger מין: זכר, לידה סביבות: Cz-SI Derczen 1878 [צ'כוסלובקיה]
הגעה: 1928 New York, New York, United States אונייה: George Washington גיל: 50
קרוב משפחה בארץ המוצא: Jacob Gruenberger (אח)
קרוב משפחה שהצטרף בארה"ב: Jack Gruenberger (אח) [מדובר, מן הסתם, באותו אח]

מצאתי עדות לתיק החקר של חסידת אומות
העולם הזו באתר "יד ושם" – ומהם קיבלתי עוד
מידע, רובו בשפה ההונגרית. חברתנו, פרופ' מרים
דוידוביץ, הוסיפה את הפרטים הבאים:
Hajos Illés Grünberger - יליד Derczen, ממחוז
מונקץ', עבד במונקץ' בשנים שקדמו למלחמה.
אשתו ובנו בן ה-4 נספו באושוויץ. נישא שנית
לאחר המלחמה. ראו תרגום מלא של המסמך,
שנעשה על ידי חברנו, יצחק קליין.
תודה רבה לכם על העזרה החשובה!

על Foldes (Fridman) Miklos כתוב שגר עד 1949
בביתה של Juliska [חסידת אומות העולם].
לאחר מכן חזר לכפר הולדתו, Budszenmihaly -
ישוּב בצפון - מזרח הונגריה. כיום נקרא המקום
Tiszavasvari, בין אגר [Eger] לדברצן, ופחות
מ-100 ק"מ מערבית לאוז'גורוד.

בסוף המסמך המתעד את סיפור ההצלה מופיעה
חתימתו של Hajos Illes, עם פרטים על מגוריו
בבודפשט.

Hajos Illés

Budapest.I.

Lógodi u.52.II.16.

H-1012.

Telefon: 160-436

Személyi igazolvány száma:

AU-IV.193197.

Személyi száma:

1 120215 0954

Hitelesítés a túloldalon

תרגום המסמך מתיק העדות: במכתבכם כתבתם על בקוני גאבור, שהיה תושב Keszthely. זה אינו נכון: למעשה הייתה זו אלמנתו, בקוני גאבורנה (יוליסקה נני), היא שסיכנה את חייה והצילה אותנו – את חייו של פֶּלְדֶשׁ (פרידמן) מיקלוש ושלי. מיום 6 בדצמבר 1944 - ועד לשחרורנו ב-28 במרץ 1945, היא דאגה לנו באמצעות תלושי מזון מזויפים, והביאה מדי שבוע למקום המסתור שלנו את המינימום הדרוש של מזון ומים. בלילות היה מיקלוש יוצא להביא את הדברים אלינו, וכך הצלחנו לשרוד.

אני, הַיּוֹשׁ (גרינברגר) אֵילֶשׁ, נולדתי ב-15 בפברואר 1912 בכפר דרֶצֶן. אבי היה גרינברגר דוד ואמי - גולדשטיין שרלוטה. הם נלקחו מדרצן לגטו במפעל הלבנים במונקֶץ' ומשם נשלחו לתאי הגזים באושוויץ. באוקטובר 1942 גויסתי לקבוצת העבודה 108/9 בקִישְׁוֶארְדָה [Kisvárdá], ומשם נשלחנו ב-26 בדצמבר 1942 לחזית הדון. מתוך כל הגדוד רק שלושה חזרנו הביתה – כל היתר נספו.

בעת פרוץ המלחמה הייתי נשוי ואב. אשתי, גלנצמן אלזה, ובני הקטן, ארווין, בן ה-4, נשלחו גם הם לתאי הגזים, לפי הידוע לי. אף אחד מהם לא שב. אני עבדתי כמוכר בחנות הברזל של האחים ברגר במונקֶץ' עד 31 במאי 1942, אז נאסר עליי לעבוד לפי החוק, ונשארתי מובטל.

לאחר פרוץ החזית, בינואר 1945, נפוצה השמועה כי הצבא ההונגרי השני יוחזר הביתה. גם אנחנו, אנשי שירות העבודה, השתייכנו לצבא הזה. בתוך הצבא המפורק יצאנו גם אנחנו לדרך, בתקווה לשוב אל משפחותינו.

במהלך הנסיגה חוויתי מחלות קשות: דלקת קרום הריאה, דלקת ריאות כפולה. כך, מוחלש, צעדתי חולה כ־1200 ק"מ - מהדון ועד קייב. בקייב ריכזו אותנו והעבירו למחנה ליגוב [Ligov], ומשם לכפר בשם דְוִידְקָה [Davidka]. שם נוספו מחלות נוספות – טיפוס הבהרות ודיזנטריה. לאחר מכן הועברתי לבית החולים האיום בדורושיץ [Dorosicsi], שם שכבנו מתחת לכיפת השמים, מלאי כינים. חודשיים שכבתי שם, ובקושי התאוששתי [אתר דעת: בכפר דורושיץ החזיקו אלפיים מאנשי שירות העבודה בהסגר. כדי להתגבר על המגיפה, ריכזו את היהודים באסם, והציתו אותו על יושביו. אלה שקפצו מן האסם נורו בידי השומרים שחיכו להם בחוץ. בדין וחשבון שהוגש לגנרל ולמוש נאג' נאמר כי האש הוצתה שלא במתכוון בידי יהודים שעישנו]. המחלות הללו מלוות אותי עד היום – קרום הריאה והלב דבקו זה בזה, ומדי שנה אני סובל מהתלקחויות חוזרות.

לאחר שהתחזקתי מעט, שובצתי לעבודה. שם התיידדתי עם פֶּלְדֶשׁ מיקלוש, שנשלח איתי לאותו מפעל עגלות, ששייך לֶלְקֶטְנִיָה [Laktanya] ב-Keszthely. כך, בעת הנסיגה, הוחזרנו ל-Keszthely.

ב-19 ביוני 1944 הגענו בקרונות פתוחים ל-Keszthely, ושובצנו לעבודות בֶּלְקֶטְנִיָה. שוכנו באורווה ליד בית החלב, ומשם יצאנו לעבודות – העברת עצים ותבואה. במהלך אחת ההובלות, ליד מחסן פרגר [Prager], פנתה אלינו אישה מהחלון. זו הייתה בקוני גאבורנה, יוליסקה נני. היא שאלה אם פגשנו את חתנה, שנלקח לעבודות כפייה. כך נוצר הקשר.

יוליסקה נני הייתה אז כבת 65-60. בתה הייתה בת 35-30. יוליסקה נני נפטרה ב-1950 ממחלה. בתה שלזינגר לאסלונה, חלתה, שותקה, ולאחר מחלה ממושכת נפטרה בבית חולים סיעודי בשוֹמֶג [Sümege], כ-20 ק"מ צפונית לאגם בלטון]. ב-1944 היא ילדה בן בשם גאבור. בתה ז'וז'אנה נישאה, ילדה בן, וחיה בבודפשט (רחוב הוסו האז, מס' 13). בעלה עזב אותה והיא מגדלת את בנה לבדה [בתיעוד ב"ד ושם" אכן נכתב שבתה של יוליסקה הייתה נשואה ליהודי, ועכשיו ידוע ששם משפחתו היה שלזינגר. היו להם שני ילדים ועכשיו ידוע שהיו אלה בן ובת].

פֶּלְדֶשׁ מיקלוש חי כיום בבודפשט, אנחנו חברים קרובים.

ב-5 בדצמבר 1944 התקרב הצבא הרוסי ל-Keszthely. ניתנה פקודה להוביל אותנו לאוסטריה.

ב-6 בדצמבר ברחנו אני ומיקלוש והתחבאנו אצל יוליסקה נני. תחילה בעליית הגג, אחר כך במרתף, על ערימת פחם. היא סיפקה לנו מזון ומים, ללא כל תמורה.

ב-15 בדצמבר היא באה אלינו והזהירה שבני משפחתה גילו את המידע עלינו ודרשו שתסלק אותנו.

ב-17 בדצמבר עברנו בלילה לבית עזוב סמוך, והיא המשיכה לדאוג לנו.

ההסתתרות נמשכה עד 28 במרץ 1945, אז שוחררה Keszthely.

שמענו כי חברים אחרים שניסו לברוח נתפסו והוצאו להורג בבורות סיד בֶּלְקֶטְנִיָה. לאחר השחרור דאגנו לחפירתם מחדש. נמצאו חמישה גופות – שלושה מהם זיהינו:

- קליין איגנץ, נגר, מנאג'קפוש [Nagykapos], כיום Vel'ké Kapušany בסלובקיה]
- שווימר מור, עוזר בחנות נעליים, ממונקץ'
- דייטל הרמן, עוזר מסחר, מאקנאסלטינה [כיום Solotvyno]

בנוסף היה יהודי מבודפשט, לא מזהה, ואדם צועני, שהוצא להורג על גניבה. שלושת חברינו והיהודי האלמוני נקברו בבית העלמין היהודי ב-Keszthely. הצועני נקבר בבית העלמין הנוצרי. ב-1952 מימנתי הקמת מצבת זיכרון עם שמותיהם. ב-1959 נערך טקס חנוכה רשמי בהשתתפות הרב הראשי, ד"ר קטונה.

ב-1945 נודע לי סופית כי אשתי ובני נשלחו ישירות לתאי הגזים באושוויץ. לא שבת עוד למונקץ'. נשארתי ב-Keszthely.

ב-1946 נישאתי מחדש להיוש אניקו, שגם היא שרדה את אושוויץ, אך שבה במצב נפשי קשה. ב-1970 הוכרתי כנכה ונשלחתי לגמלאות. נקבע כי עבודתי 36 שנים ו-204 ימים, וקיבלתי קצבה חודשית של 2061 פורינט.

אשתי, אניקו, סבלה ממחלות רבות, שנגרמו במחנות, וב-27 בנובמבר 1983 היא נפטרה לאחר ארבע שנות מחלה קשה. היא הייתה בת 58 בלבד. מאז אני חי לבד, אלמן. במכתב זה תיארת חלק קטן מן הטרגדיה שחוויתי, ואני נושא באחריות מלאה על כל הכתוב בו.

בכבוד רב, בודפשט, 29 באוגוסט 1985

היוש אילש

בודפשט, רחוב לוגודי 52, דירה 16, טלפון: 160-436

ניסיתי למצוא מידע על אשתו הראשונה של היוש אילש, אלזה גרינברגר, לבית גלנצמן. כך מצאתי את עדותו של משה גלנצמן, אחיה של אלזה, שהתגורר בקיבוץ העוגן. העדות נמסרה בשנת 1997. אלזה נולדה במונקץ' בשנת 1913; הוריה היו לנקה, לבית גוטסמן, ומאיר-מרטון. היא הייתה מוכרת בחנות. לא מונצח בנם של אלזה ואילש, ארווין.

YAD VASHEM
EMLEKHATOSÁG, Jeruzsálem
Hár-Házikaron P.O.B 3477

דף-עד
Emlék-Lap

יד ושם
ירושלים. הר הזיכרון
ת.ד. 3477

מסתבר שמשה נתן עדות מצולמת ל"יד ושם" בינואר 2007. כך כתוב בתקציר העדות: "החיים לפני המלחמה; פעילות בתנועת השומר הצעיר; גיוס לפלוגות העבודה של הצבא ההונגרי; עבודה בבניית שדות תעופה ב-1943; גירוש ההורים ל-Auschwitz בפסח 1944; עבודה בבניית מחסני דלק בעבור הגרמנים; החיים ב"בית מוגן" ב-Budapest; גירוש לאוסטריה; החיים במחנה; בריחה ל-Wien; שחרור על ידי הצבא האדום; שיבה ל-Mukachevo; פגישה עם אחות ששרדה; נישואין ומעבר לצ'כוסלובקיה; העפלה באוניית "תיאודור הרצל" באפריל 1947; הגלייה לקפריסין; עלייה לארץ ישראל באפריל 1948."

קישור לעדות: עדותו של גלנצמן משה, יליד 1922, Mukachevo [התמונה – מהעדות]

1953 זכרון השואה והנבחר - תשי"ג קובע בסעיף מס' 2 : תקינתו של יד ושם הוא לאסוף אל המולדת את זכרונם של כל אלה מבני העם היהודי, שנפלו ומסרו את נפשם, ולחשו ומרדו באויב הנאצי ובעוריו, ולהניב שם זכר להם, לקהילות, לארגונים ולמוסדות שתרבו בכלל השתייכותם לעם היהודי. (ספר החוקים מס' 132, י"ז אלול תשי"ג 28.8.)		A VÉSZKORSZAK ÉS HÖSIÉSSÉG EMLÉKHATÓSÁGA TÖRVÉNYÉNEK A Vészskorszak és Hősiesség Emlékhatósága Törvényének 1953 eikkelye előírja: A YAD-Vashém feladata, összegyűjteni és megőriztetni hazánkban a zsidó nép mindazon fiainak a neveit, akik mártírhálált haltak: akik a náci ellenség és cinkostársai elleni küzdelemben felléptek, harcoltak, elestek: emlékművet állítani a megsemmisült zsidó hitközségeknek, szervezeteknek és intézményeknek. 132. sz. Törvénykönyv 28.8.1953-5713 Elul 17.		
פרטי הניספה: נא לרשום את שמו של כל ניספה על דף נפרד ולכתוב באותיות דפוס ובקודקוד ALDOZAT ADATAI : MINDEN EGYES ALDOZAT NEVET KÜLÖN LAPRA NYOMTATOTT BETŰVEL IRI.				
תמונת הניספה (דרכון) נא לרשום את שמו של הניספה על הדף השני של התמונה Áldozat fényképe a kép tulajdonára a nevet felírni	1. שם משפחה: גרנברגר Családi Neve: GRÜNBERGER	2. שם פרטי: אֵלְזָה Neve: ELZA	3. שם משפחה קודם: גלנצמן (אשה לפני נישואים) Neve: GLANCZMAN	
	4. תאריך לידה/גיל משוער: 1913 Születési dátum/kor: 1913	5. מין: נקבה Női Nem	6. מצב משפחתי נשואה/ פְּרָטָה Csal. helyzet Féltárs	7. מקום לידה: אֶרְצֵת הַיְבֵרִיָה Születési hely: MUNKÁCS (ország, város) MAGYARORSZÁG
	8. אם הניספה: לֵנְקֵה - Neve: LENKE - Leánykori neve: GOTTESMAN	9. אם הניספה: גִּלְנָצְמָן - שם פרטי: גִּלְנָצְמָן - Neve: MARTON-MEIR GLANCZMAN	10. בן-זוגו של הניספה: אֵילֶשׁ - שם פרטי: אֵילֶשׁ - Leánykori neve: ILLÉS	11. מקום מגורים קבוע וארץ: הוֹנְגְרִיָה Háború előtti lakhelye (ország, város): MUNKÁCS MAGYARORSZÁG
	12. מקום מגורים בזמן המלחמה וארץ: - Háború alatti lakhelye (ország, város): -	13. מקצוע הניספה: קָרָן - Neve: KERESKEDŐ SEGED - foglalkozás: 14. תאריך/שנת המות: 1944	15. מקום המות: אֶרְצֵת הַיְבֵרִיָה - Neve: AUSCHWITZ - Neve: DEPORTÁLÁS	16. פרטי המצפחה: מִשֶׁה גִּלְנָצְמָן - Neve: GLANCZMAN MOSE - LAJOS - Alulírott (neve) 17. הנה כתובת: קְבוּרָה הַעֲוֵן 42880 - Neve: KIBUC HAOGEN 42880 ISRAEL - Laki, (teljes cím) 18. קירבה לניספה (משפחתית/אחרת): אָב - Neve: TESTVÉR - Családi/más kapcsolat 19. מצפחה/ה בוח כי תעדות שמסרת על פרטיה היא נכונה ואמתית לפי מיטב ידיעתו והכרתו KIELENTEM HOGY A TANÚVALLÁSOM IGAZ AMÉLYTET A LEGJOBB TUDOMÁSAM SZERINT ADTAM MEG 20. חתימה: אֵילֶשׁ - Neve: HAOGEN 29/10/97 - Hely, keltezés - Aláírás

לא פחות מרגש היה למצוא כתבה על משה, ובתו מאירה, שהופיעה באתר של יונית קריסטל - ובאישורה:
<https://www.old-crafts.co.il/2012/01/%D7%A1%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%A8-%D7%9E%D7%A8%D7%92%D7%A9-%D7%A2%D7%9C-%D7%92%D7%9C%D7%92%D7%9C-%D7%98%D7%95%D7%95%D7%99%D7%94>

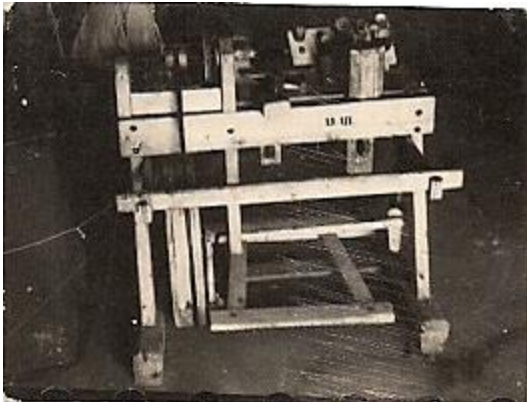
"סיפור מרגש על גלגל טוויה

יום אחד נכנסה לבית המלאכה שלי אישה, הציגה עצמה בשם מאירה, ומיד הסתכלה בעניין על גלגלי הטוויה שלי. אני רגילה שגלגלי הטוויה מושכים תשומת לב, אבל תשומת הלב שלה היתה מיוחדת. היא סיפרה לי את הסיפור הבא: אבא שלה, משה גלנצמן, הוא חרט עץ. הוא נולד בהרי הקרפטים, אזור שהיה צ'כוסלובקיה, אח"כ ברה"מ והיום הוא אוקראינה. גם אביו וגם סבו היו חרטי עץ, שייצרו גלגלי טוויה עבור הכפריות באזור, ובצעירותו למד את המלאכה מהם.

במלחמת העולם השנייה הושמדה רוב משפחתו. משה ניצל וכשהסתיימה המלחמה יצאו משה ואשתו הצעירה, ברכה, עם קבוצה של "השומר הצעיר" בדרכם לעלות לארץ. חדשים רבים בילו במחנות מעבר, קודם בבגליה ואח"כ שנה בקפריסין. כדי להעסיק את עצמו ואת הנוער שהיה במחנות, בנה משה מחרטה מחומרים שמצא, לימד את הנערים לחרוט, והם ייצרו חפצים קטנים וצעצועים לילדים.

לאחר שעלה לארץ הצטרף משה אל מקימי [קיבוץ] העוגן, בו הוא גר עד היום. במשך שנים רבות עבד כנגר מודרני להקמת בתי הקיבוץ וריהוטם. רק בשנות התשעים, בעקבות הזיכרון, שיחזר את בניית גלגלי הטוויה – קודם בנה דגמים מיניאטוריים ואחר כך בנה מספר גלגלי טוויה בגודל מלא.

לפני כמה שנים, נסעו משה ומאירה עם אחד הנכדים לטיול שורשים לאזור הולדתו של משה, למונקץ', באזור רוסיה הקרפטית. בטירה, אותה זכר משה מטיולי הילדות שלו, הוקם בינתיים מוזיאון פולקלור ובו מוצגים כלי מלאכה שונים, ששימשו את הכפריים והכפריות. באגף הטקסטיל, בין יתר המוצגים, נמצא כמובן גם גלגל טוויה. כשראה משה את הגלגל המוצג במוזיאון אמר למשפחתו: 'משהו בגלגל הזה לא מוצג נכון. צריך לסדר אותו' ומיד נכנס אל תוך אזור התצוגה, והחל לטפל בגלגל. כשהעירו לו שזהו מוזיאון, ואי אפשר לגעת במוצגים, משה הסתכל בגלגל ואמר: 'זהו גלגל שאני בנית! רק אנחנו היינו רושמים את תאריך הייצור בדיוק במקום הזה'. ואכן בטבעת פנימית בראש הגלגל, מצא את ההטבעה הייחודית למשפחה, ובה שנת הייצור – 1942... במועד זה כבר היה אחיו הבכור מגויס לעבודות כפייה, ורק משה עוד בנה גלגלים חדשים.

משה, בתו מאירה ונכדו – עם גלגל הטוויה

הסיפור העביר בי צמרמורת. הודיתי מאד למאירה על הסיפור, ושאלתי אותה אם אוכל לבקר את אביה, ואם הוא עדיין עובד. (יש לי גלגל טוויה ישן שהיה של אמי, שחסר בו חלק, וזמן רב אני מחפשת מישהו שיוכל להכין עבורי את החלק החסר). ואכן, הגעתי למשה אחר-צהריים קיצי אחד, ונהנית לשמוע את סיפורי

המעניינים. משה עדיין עובד בנגריה ואף במחרטה, אך אין לו כבר עניין לבנות גלגלי טוויה. הוא הראה לי את המחרטה (החשמלית) שבנה בנגריית הקיבוץ, ואת גלגל הטוויה שבנה לדוגמא, מהזיכרון, לאחר שכבר היה בארץ.

אני עצמי קשורה מאד לגלגל הטוויה העיקרי שלי, והרגשתי שזו היתה עבורי זכות להכיר את משה, שפרנסת משפחתו התבססה על בנית גלגלי טוויה."

YAD VASHEM THE HOLOCAUST MARTYRS' AND HEROES' REMEMBRANCE AUTHORITY HAR HAZIKARON, JERUSALEM		יד ושם רשות הַזִּיכּוֹן לְשׂוֹאֵה וּלְנֹבְרֵה הַר הַזִּיכּוֹן יְרוּשָׁלַיִם
--	---	---

Jerusalem, 7 February 1986

Mr. Hajós Illés
Lógodi u.52.II.16.
H-1012
HUNGARY

Dear Mr. Illés,

Re: Mrs. Gaborné Bakonyi - Hungary (3335)

We are happy to inform you, that at its last meeting on 27.1.1986 the Commission for the Designation of the Righteous decided to confer upon the above person its highest expression of honour, a medal of honour with the right to plant a tree in the Avenue of the Righteous, on the Mount of Remembrance in Jerusalem.

Sincerely yours,

Dr. Mordecai Paldiel
Director
Dept. for the Righteous

CABLES: YAD VASHEM, P.O.B. 3477 ת"ד 3477 ירושלים. 91034 JERUSALEM. טל. 531202 מל. 531202

באתר MyHeritage מצאתי מעט מידע על אשתו של Anika Hajos :Illes, ילידת Keszthely, 1925, מגורים: Bergen-Belsen שוחררה מ- Camp - 1 מתוך:

Pinkas HaNitzolim, Volume I, Register of Jewish Survivors from JewishGen

מאירה, בתו של משה גלנצמן, העידה: אבא היה מזכיר את ארווין, האחייך שלו, [הבן של אלזה ואילש] בתור "הילד הכי מתוק שהכיר". כנראה היה כוכב המשפחה בשנים שלפני האסון.

מכתב ההכרה בחסידת אומות העולם, שנשלח ל- Hajos Illes ב-7.2.1986

המסמך המקורי, בהונגריה, מופיע בקובץ המתעד את חסידי אומות העולם

קישור לאתר "יד ושם": <https://collections.yadvashem.org/en/righteous/4013780>

5. ילידי קרפטורוס - רוברט מקסוול (סולוטבינו)

באתר הפייסבוק Історія Закарпаття [ההיסטוריה של זאקרפטיה] מה- 11.1.2026 הופיעה כתבה על רוברט מקסוול, יליד סולוטבינו [Solotvyno, מחוז טיאצ'יב]; גם בוויקיפדיה יש ערך על שמו. שמו המקורי היה **יאן לודוויק היימן בנימין הוך**, יליד 10.6.1923. מקסוול הוא דמות שנוייה במחלוקת, אך, בכל זאת, נראה לי שיש מקום לדעת את מקורותיו.

אפתח ב"סיפור" שסיפרה לי בת דודתו של אבי, זלדה נוסן (יגר) ז"ל, שהייתה ילידת קוסובסקה פוליאנה [Kosivska Polyana, מחוז ראחוב]: מדי יום ראשון היה מגיע לכפר אביו של מקסוול, שכינויו היה "שְׁמַנְדְרִיק", כדי לקנות מהגויים מעי בקר לצורך הכנת נקניקים. את יאן הקטן הוא "איפסן" ליום שלם, עד סיום סידוריו, אצל מרים, אימא של זלדה [ואחותו של הסבא שלי, צבי-אריה], כי שם תמיד היה אוכל טוב... [מרים'ס האט שטענדיק גוט עסן; איר וועט דאָרט נישט הונגעריק זיין].

בשנת 1990, כשביקרתי בעיירה עם בעלי [שגדל שם] סיפר לנו בן המקום שמקסוול הציע לראש העיר לגדר את בית הקברות - ובתמורה הוא יסלול כבישים בכל העיירה ובסביבתה. ראש העיירה סירב [מפחד...]. אעלה את תמצית התיעוד מאתר הפייסבוק, שכותרתו היא **"גיבורים לא ידועים של טרנסקרפטיה"**:

"בשנת 1939 החל הכיבוש ההונגרי, ומקסוול עבר לצרפת דרך רומניה ויוגוסלביה. עם תחילת מלחמת העולם השנייה, הוא לחם בשורות לגיון הזרים הצרפתי והדיוויזיה הצ'כית כחלק מהצבא הצרפתי. לאחר מכן - במחתרת. על פי מקורות מסוימים, הוא הצטרף לאצ"ל. בשנת 1940 הוא הגיע לאנגליה והתנדב לצבא האנגלי.

החל מאפריל 1944, הוא היה סמל ומפקד יחידת צלפים גדודית. הוא השתתף בנחיתות בנורמנדי כחלק מהרגימנט המלכותי השלישי, והחליף קצין שנפל במהלך הקרב. ב-6 בינואר 1945 – עלה לדרגת סגן.

רוב קרובי משפחתו של מקסוול, כולל אביו ואמו, מתו בשואה [ראו פירוט בהמשך]. לאחר תום המלחמה, הוא שירת בגרמניה הכבושה כראש לשכת העיתונות של משרד החוץ הבריטי, שירת בשירות ההסברה הבריטי במגזר הבריטי של ברלין הכבושה, מה שאפשר למקסוול ליצור קשרים עם מו"לים ועורכים גרמנים.

במרץ 1947, הוא פרש מהצבא בדרגת קפטן. בשנת 1948, במהלך מלחמת העצמאות הישראלית, הוא היה אחד המארגנים העיקריים של המבצע להבטחת אספקת נשק, מזון, ציוד, ציוד תקשורת, ארטילריה, טנקים, ובפרט מטוסי קרב מסרשמיט Bf-109 מצ'כוסלובקיה לישראל.

הוא היה איש עסקים, הפיץ מגזינים מבית ההוצאה לאור ספרינגר בבריטניה. הוא ייסד והפך לנשיא בית ההוצאה לאור פרגמון.

מאז 1949, הוא שיתף פעולה עם בית ההוצאה לאור הסובייטי International Book. לאחר מכן, הוצאת הספרים פרגמון של מקסוול פרסמה ספרים של נאומים ומאמרים נבחרים מאת ברז'נייב, סוסלוב, צ'רננקו וגרומיקו, תרגום לאנגלית של "שחמט הוא חיי" מאת אנטולי קרפוב... מקסוול היה השותף הזר הבלעדי של סוכנות זכויות היוצרים הכל-איגודית. הוא נפגש עם ברז'נייב, צ'רננקו, גורבצ'וב, שוורדנדזה ואחרים. הוא השתתף בפרסום המגזין "המורשת שלנו", שפורסם בבריטניה על ידי חברתו Maxwell Communication Corporation.

מ-15 באוקטובר 1964 עד 18 ביוני 1970, הוא היה חבר הפרלמנט הבריטי מטעם מפלגת הלייבור. בשנת 1979 הוא הציע למכון הכל-איגוד למידע מדעי וטכני של האקדמיה למדעים של ברית המועצות ליצור מיזם סובייטי-בריטי משותף ולארגן את תרגום התקצירים של כל המאמרים המשמעותיים ביותר, או לפחות של המאמרים המשמעותיים ביותר, מרוסית לאנגלית, לצורך הפצה מסחרית במערב. מקסוול גם רצה לארגן מאגר מידע עובדתי בתחום הכימיה, שיתחרה במאגרי המידע של שירות התקצירים הכימיים.

בשנת 1981, פרסמה הוצאת הספרים שלו את האוטוביוגרפיה של מנהיג מזרח גרמניה, אריך הונקר, "מחיי". באותה שנה הוא השתתף ביריד הספרים הבינלאומי השלישי במוסקבה.

בשנת 1983 הוא פרסם את הביוגרפיה "ניקולאי צ'אושקו: בונה רומניה המודרנית ומדינאי בינלאומי". בשנים 1984–1991 הוא היה יו"ר חברת העיתונים "Mirror Group Newspapers".

בשנת 1985 הוא פרסם ביוגרפיה משבחת של המנהיג הבולגרי טודור ז'בקוב, ומקסוול ערך ספר נאומים נבחרים של המנהיג הפולני וויצ'ך ירוזלסקי, שכלל ראיון שערך מקסוול עם ירוזלסקי.

בשנת 1987, ז'בקוב איפשר לרוברט מקסוול להקים מיזמים משותפים בבולגריה. התקשורת האשימה את מקסוול בסיוע לטודור ז'בקוב, אנדריי לוקנוב ואוגניאן דוינוב למשוך באופן לא חוקי סכומי כסף גדולים מכספי המדינה לחשבונות זרים.

בין השנים 1988 ל-1991, הוא היה יו"ר בית ההוצאה לאור מקמילן.

אימפריית התקשורת של מקסוול כללה את הוצאת משחקי המחשב Mirrosoft בבריטניה ואת הוצאת משחקי המחשב Spectrum Holobyte בארצות הברית.

בשנת 1990, הוא השתתף ברכישת העיתון ההונגרי Magyar Hírlap.

מאז 1990, הוא פרסם את העיתון The European.

הוא היה נשוי לאישה פרוטסטנטית צרפתייה [אליזבט מיינאר] ונולדו להם **תשעה ילדים** [בוויקיפדיה רשום: שניים (מילדיו) מתו. כמה מילדיו היו מעורבים בעסקי האב, ואחרים ניסו לפתח קריירה עסקית משלהם].

נפטר ב-5 בנובמבר 1991 בנסיבות מוזרות בעת שייט יאכטה באזור טנריף באיים הקנריים.

Jan 06, 2013

רחוב רוברט מקסוול ממוקם בסולוטבינו; הבית בו התגורר ממוקם ברחוב זה, מספרו 16 והוא כמעט בלתי בולט. ביתו של מקסוול בסולוטבינו

תוספת מוויקיפדיה: ב-31 באוקטובר 1991 הפליג מקסוול ביאכטה שלו "ליידי גיליין" לשייט באיים הקנאריים. בלילה שבין ה-4 וה-5 בנובמבר נעלם מהיאכטה וגופתו התגלתה כעבור שעות אחדות כשהיא צפה במימי הים.

הגרסה הרשמית הייתה כי מותו נגרם מטביעה לאחר שמעד ונפל למים. הלווייתו של מקסוול נערכה בירושלים בהשתתפות צמרת המדינה, כולל נשיא המדינה, ראש הממשלה, שרים, חברי כנסת וצמרת הכלכלה הישראלית, וכן מנהיגים מכל רחבי העולם. הוא נקבר בבית הקברות בהר הזיתים.

* התמונות מאתר

Історія Закарпаття

© Sygma via Getty Images

יצחק שמיר, ראש הממשלה, הספיד אותו באומרו: "הוא עשה למדינת ישראל יותר ממה שניתן לגלות".

נשיא המדינה חיים הרצוג אמר בהספדו "איש לא היה אדיש כלפיו". מסתבר שרוברט מקסוול מילא ב-1985 דפי עד על בני משפחתו, שכולם נספו באושוויץ במאי 1944.

Chanca, האימא, לבית שלומוביץ, ילידת 1898, בת 46. לאימא היה קרוב משפחה בפתח תקווה, ששמו היה קלמן שלומוביץ. אליזבט (בטי), אלמנתו של מקסוול, ראינה אותו לצורך כתיבת ביוגרפיה של רוברט. אליזבט נפטרה בשנת 1991. Mechel, האבא, היה יליד 1892, בן 52; Shenya, אחותו, ילידת 1927, בת 17; Sissel, אחותו, ילידת 1931, בת 13; Ziporah, אחותו, ילידת 1933, בת 11; Yitzhak, אחיו, יליד 1940, בן 4.

רוברט מקסוול ואשתו [מוויקיפדיה]

לדיהם:

מיכאל/מייקל, 1946-1968, נהרג בתאונת דרכים;

פיליפ, 1948; אן, 1949, פסיכותרפיסטית;

התאומות ילידות 1950: כריסטין, יזמית אינטרנט ומחנכת;

איזבל, אשת עסקים;

קרין, 1954-1957, נפטרה מלויקמיה; קווין, 1959, בעסקי אביו;

איאן, 1960, איש עסקים; גיליין, 1961, הורשעה בפרשת ג'רי אפשטיין;

מקסוול ידע שתי טרגדיות הרסניות ביותר:

ב-1957 בני הזוג מקסוול איבדו את בתם בת ה-3 לאחר שחלתה בלוקמיה.

4 שנים מאוחר יותר [1961], בנם הבכור, מייקל, נפצע קשה בתאונת דרכים;

הוא נשאר במצב של תרדמת עד מותו בתחילת 1968.

מאתר <https://www.zman.co.il/201155/popup>: "אחד המקורות לאי

הנחת שלו היה האשמה שחש על ההתכחשות ליהדותו מזה 40 שנה. איך

פתאום אתה כבר לא יהודי?," שאל אותו חברו, איש העסקים ג'רלד רונסון, ב-1984. זמן קצר לאחר מכן הוא

הזמין את מקסוול ואת בטי להצטרף אליו לביקור בישראל. כשהמטוס הפרטי של רונסון התקרב לתל אביב,

הוא הביט במקסוול וראה שדמעות זולגות על פניו. 'הייתי צריך לבוא לכאן לפני שנים', הוא חזר ואמר. נראה

שההתלהבות של מקסוול כלפי ישראל גדלה עד כדי כך שבפגישתו למחרת עם ראש הממשלה דאז, יצחק

שמיר, הוא הכריז על רצונו להשקיע 'לפחות רבע מיליארד דולר' במדינת היהודים. זו הייתה הבטחה שבאופן

לא אופייני לו, מקסוול בחר לכבד, מציין פרסטון.

במשך ארבע השנים הבאות, הודות לרווחים של קבוצת מירור שבבעלותו, מקסוול הזרים למדינה מיליונים;

הוא רכש את "מעריב", השקיע בהייטק ובחברות תרופות, ובתוך כך הפך למשקיע היחיד הגדול ביותר בכלכלה

של ישראל. באותן שנים, אף הופיע סטיקר משעשע על רכבים בישראל: "מקסוול – קנה אותי."

מקסוול גם התחיל להעביר מידע שימושי למוסד. הביקור בישראל היה אירוע מכונן גם בשביל בטי; הוא

הצית בה עניין בשואה, שבסופו של דבר הפך אותה לחוקרת שואה מכובדת.

'ישראל העניקה לו מין תחושה של שיבה רגשית הביתה, שהוא לא קיבל בשום מקום אחר', אומר פרסטון.

אולם אף על פי שלחזרתו של מקסוול אל חיק היהדות הייתה 'חשיבות אדירה', המיליונר חש רדוף יותר

ויותר על ידי העבר ואכול אשמה על גורלה של משפחתו."

אין ספק שאישיותו של רוברט מקסוול מעלה שאלות ערכיות; לא הכול ברור ושקוף על עשייתו. יחד עם

זאת, עצם העובדה שהוא בחר להיקבר בחלקת קבר שרכש על הר הזיתים, בנוכחות אנשים רמי מעלה,

מעידה, כנראה, על תרומתו הסמויה והגדולה למדינת ישראל בראשית ימי המדינה ובמהלך קיומה.

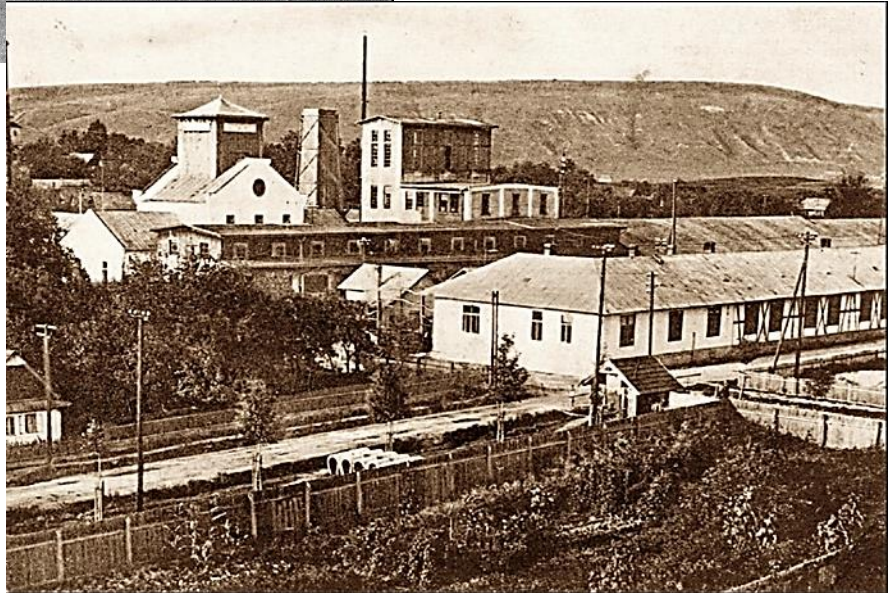
רחוב ראשי בסולוטבינו

תמונות של העיירה סולוטבינו
מתקופת ברה"מ – מתוך פייסבוק
שעלה ב-26.1.2026 וקיבלתי
מחברנו צבי ארבסט.

יש להניח כי לא חלו שינויים
רבים מאז גדל שם רוברט מקסוול

Foto: arhiva Anton Nazarovici, Slatina

מכרה המלח בעיירה, שעל שמו כך היא נקראת
[ברוסית: מלח = соль]

אנדרטה לבני סולוטבינו שנרצחו בשואה

מועדון בעיירה

בית הספר בעיירה

6. משלנו: יאבורי (יעקובוביץ) פרנץ (פדיה / פרי) (מונקץ)

השנה יחגגו חברות וחברים רבים, ילידי 1946, הראשונים שנולדו לשורדי השואה שלנו, את יום הולדתם ה-80! אחד הראשונים, אם לא הראשון מביניהם, הוא פרנץ (פרי) יאבורי, ששמו המקורי הוא אפרים / פדיה יעקובוביץ', אשר נולד במונקץ' ב-10 בפברואר 1946. הוא מוזיקאי ומלחין מחונן, החי בבודפשט, אומן מצטיין, זוכה פרס קושוט. מוויקיפדיה: "פרס קושוט (בהונגרית: Kossuth díj) הוא הפרס הגבוה ביותר בהונגריה להכרה ביצירה ובטיפוח של התרבות ההונגרית. הפרס הוענק כגמול לאנשים ולקבוצות בעלי ביצועים גבוהים בתחום המדע, האמנות והספרות."

לפרי יש אחות בארה"ב, Katalin Weinberger, וכן בני דודים רבים בארץ ובארה"ב [כולל זאב מילבאואר, היו"ר היוצא שלנו, ופרופ' מרים (מוריקה) דוידוביץ, שעזרה לי בכתיבת תיעוד זה]. לכבוד יום הולדת 80, אותו חגגו בני הדודים והחברים במרץ, נציין את הישגיו המקצועיים.

בוויקיפדיה באנגלית יש עליו ערך ואתמצת מידע מהאתר, כולל השלמות של מוריקה: "פרנץ נולד לאחר השואה בטרנסקארפטיה, שהפכה לחלק מברית המועצות, למשפחה יהודית. אימו הייתה אסירה במחנה הריכוז אושוויץ, בעוד אביו היה עובד כפייה בפלוגות העבודה. הוריו התחתנו לפני המלחמה, ותודה לאל - שניהם שרדו. פרי היה הילד היהודי הראשון שנולד במונקץ' של אחרי המלחמה! לאימו של פרי היו שתי אחיות ושני אחים. האח הצעיר, ניצל; אחרי המלחמה ביקש מבני משפחתו: "עזבו הכול ובואו איתי לארה"ב". בסופו של מסע הוא הגיע ללוס אנג'לס. עוד אח, המבוגר מהאחים, חי במונקץ'. בתחילת שנות ה-50 הוא חווה אירוע מוחי ואושפז בבית החולים המקומי. אחד המאושפזים הטיח בפניו: "חבל שהיטלר לא גמר את העבודה..." הוא חווה אירוע מוחי נוסף ונפטר באותו היום! לאבא של פרי היו אח ו-2 אחיות, אחת מהן הייתה צילה ז"ל, אימו של זאב מילבאואר. אימו של פרי ושתי אחיותיה, יחד עם גיסותיה, שמרו על קשר חם כל השנים בין המשפחות. המשפחה המורחבת הייתה מאוד מלוכדת, עם דאגה הדדית זו לזו, באווירה יהודית חמה, עם אהבה למוזיקה, שנוגנה במפגשים המשפחתיים. באווירה משפחתית זו גדל ובגר פרי. הוא בילה את ילדותו בעיר הולדתו, בסביבה רב-אתנית, מה שהעניק לו פתיחות רבה יותר לתרבויות אחרות. הוא למד לנגן בפסנתר ובכינור.

פרי התעניין תמיד במוזיקת כלייזמר יהודית, המוזיקה המסורתית של יהודי מרכז אירופה, והיה בקשר עם Gyula Galambos, שהיה מוזיקאי מחונן, כנר צועני, שניגן גם בחתונות יהודיות. Gyula Galambos היווה עבור פרי מקור בלתי נדלה למנגינות, נעימות ומלודיות יהודיות, שחיברו אותו לסגנון הכליזמר. בשנת 1967 הוא התקבל למחלקת הכינור באקדמיה למוזיקה של Drohobych [מחוז לבוב], שם המשיך לימודיו בכינור. לאחר שסיים את לימודיו באוניברסיטה, לימד מוזיקה, בין היתר, ב-Nagyszőlős [וינוגרדוב] וב-Huszt. הוא גם ייסד להקה בשם Eridán, בהשפעת פסטיבלים של שירים ההונגריים, איתה ניגנו להיטים סובייטיים והגיעו לגמר תחרות המוזיקאים בקייב. הייתה להם הצלחה גדולה בקונצרטים, עם אולמות מלאים, ברחבי אוקראינה – עד שהלהקה התפרקה.

בשנת 1976 עבר פרי להונגריה, שם הצטרף לתיאטרון האופרטה של בודפשט ככנר בתזמורת. בסוף שנות ה-80 הוא התוודע יותר למוזיקת הכליזמר בארצות הברית, מה שהוביל אותו להקים בשנת 1990 את "להקת הכליזמרים של בודפשט", איתה זכה להצלחה משמעותית בינלאומית. ב-1996, Imre Kerényi, מנהל תיאטרון Madách דאז, ביקש מתזמורת הכליזמרים ללוות את המחזה "כנר על הגג"; כשהמחזה הוצג בניו יורק הוא היה מלווה על ידי תזמורת גדולה. פרי הסביר לו שיש לו "רק" להקה בת 7 נגנים, ולא תזמורת גדולה. אך מנהל התיאטרון התעקש וביקש מפרי להתאים את הפרטיטורה ללהקה

שלו. הלהקה הייתה ממוקמת על גג הבמה ונגינתה החייה הייתה הצלחה אדירה; בסופו של דבר - הביאה אותם לתודעה הציבורית.

הצלחה תרמה להלחנת מוזיקה ל"בלט פורים" [בשנת 1999]; הלהקה הופיעה על במות בניו יורק, בלונדון ובעוד במות באירופה, יחד עם להקת הבלט ההונגרי, שהופיעה לצלילי המוזיקה החייה, שהלחין פרי יאבורי. השמעה של מוזיקה יהודית, בבודפשט שלאחר מלחמת העולם השנייה, דרשה אומץ רב והיה בה אמירה משמעותית, העזה בהלחנה ובהשמעת מוזיקה יהודית - ולצפות שיהיה לכך קהל אוהד ומעריך.

בשנת 2008 הוא ערך ערב סופרים ב" Müpa " בבודפשט, תחת הכותרת "מפורים - לריקוד הכלה". פרי הלחין מספר מחזות זמר מצליחים, ביניהם "ריקוד הכלה"*, אופרטה הכליזמר הראשונה בעולם, שזכתה להצלחה אדירה בבודפשט. לא ניתן היה להשיג כרטיסים להופעה בבודפשט במשך חודשים ארוכים!

בשנת 2011 הוא תרם לאלבומו של author's evening, עבורו הלחין את המוזיקה לשיר "Esküvő"; המילים נכתבו על ידי Dusán Sztevanovity.

עבודתו זכתה להכרה בפרס Kossuth ב-14 במרץ 2014. הוא זכה במהלך השנים לקבל עוד אותות ופרסים. להקת הכליזמרים של פרי הופיעה בארץ בעבר בהיכל התרבות, בנתניה ובכפר סבא.

בספטמבר 2019 הגיעה "להקת הכליזמרים של בודפשט" ל-2 הופעות בארץ, בבית האופרה בתל אביב, של המחזמר "ריקוד הכלה"*, בשיתוף צוות השחקנים והרקדנים של תיאטרון האופרטה בבודפשט.

מאות מחברי העמותה צפו במופע המוזיקלי המדהים – במחירים מוזלים, הודות לחברנו, אלכס שמעוני. לאחר ההופעה נערך מפגש חברתי, אשר כלל גם את השחקנים

באתר "מקור ראשון" כתב ישי פלג את חוויותיו מהמחזמר: "המוזיקה של יאבורי נוגעת ללב כשצריך - ומלהיבה כשצריך, והנאמברים" שכתב טיבור מיקולוש למחזה של אישטבן קאלאי וג'ורגי בום מתגלגלים בקצב, בכוריאוגרפיה מרהיבה, עם תלבושות אותנטיות ועל רקע תפאורת עץ - ברוח העיירה האירופית הישנה. השירים חושפים בכל פעם פן אחר של דמויות המחזמר. הקהל ההונגרי בהיכל האופרטה עולה על גדותיו. בסופי הנאמברים נשמעות מחיאות כפיים רועמות ומדי פעם גם שריקות התלהבות. ההתלהבות של הקהל בריקוד החותם התבטאה במחיאות כפיים ממושכות בעמידה, ומתן כבוד לכל אחד מהשחקנים המרכזיים, שזוכים למעין "סולו" על רקע מוזיקת הכליזמר."

המחזמר "ריקוד הכלה". צילום: Eszter Gordon

לאחר ההופעה נערך מפגש חברתי, אשר כלל גם את השחקנים

אלכס שמעוני עם פרי יאבורי (פדיה יעקובוביץ)

בשנת 2000, הלהקה של פרי זכתה בפרס התרבות הציבורית על שם זולטאן קודאי (Kodály Zoltán közművelődési díj) של האקדמיה ההונגרית למדעים. [זולטאן קודאי היה מלחין, מנצח, אתנומוזיקולוג ופדגוג הונגרי. ב-1935 החל קודאי, יחד עם עמיתו ינו אדם, במיזם ארוך-טווח להכנסת תיקונים בהוראת המוזיקה בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, באמצעות יצירה פעילה של תוכנית לימודים חדשה ושיטות הוראה חדשות, לצד כתיבת יצירות מוזיקליות חדשות לילדים. עבודתו הביאה להוצאה לאור של כמה ספרים עתירי השפעה, שהטביעו חותם עמוק על החינוך המוזיקלי, הן בהונגריה והן מחוצה לה.]

ב-2003 קיבלה הלהקה את פרס Artisjus (פרס הכרה ועידוד של פעילות אמנותית וספרותית הונגרית עכשווית).

קישור קצרצר למחזמר: <https://www.youtube.com/watch?v=wnjZzX4PIIA>

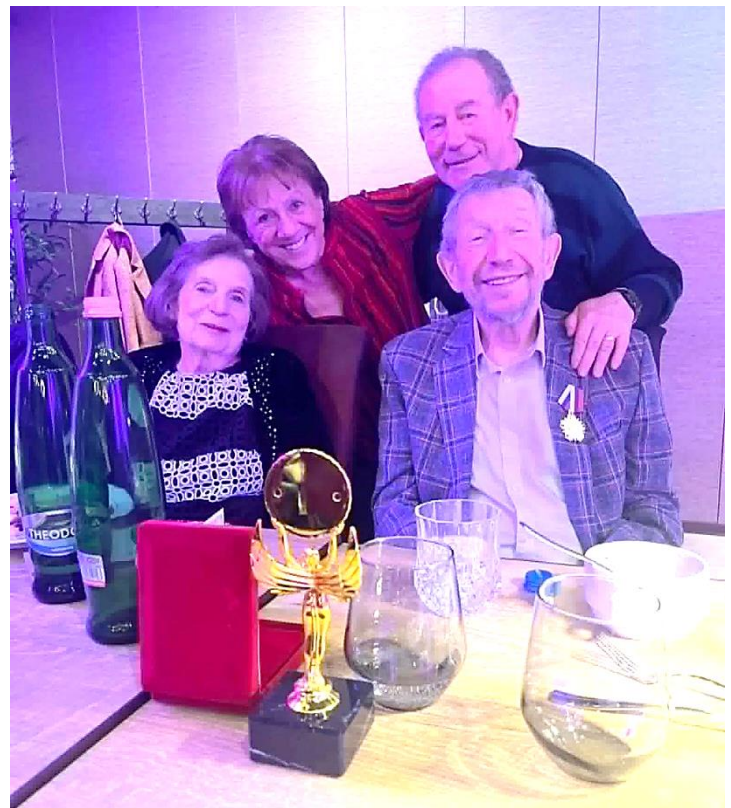
פרי כתב גם את המוזיקה למילים של בלדה, המתארת את חיי הקהילה שלנו, לפני המלחמה [למילים, שכתבה רותי פיקסלר]. השיר הושמע באירוע חנוכת כיכר הקהילה בקריית גת, בספטמבר 2019, בביצועו של צבי פרידמן, ובליווי מקהלה מקומית [נשתדל להשמיע אותו באירועי העמותה].

פרי ממשיך ליצור וכותב מחזמר חדש, המוקדש לחייו של לוי שטראוס, יצרן חברת הג'ינס Levi's.

אנו מאחלים לך, פרי היקר, עוד הרבה שנים של יצירה, בזכות כשרונך הנדיר – וזאת בבריאות איתנה!

פרי בנגינה באירוע בקריית גת

פרי עם אחותו קתלין, שהגיעה לחגוג מארה"ב; מאחור – בת הדודה גיטה

מתוך המופע שנוערך לכבודו של פרי וכלל קטעים מיצירותיו

כתבה: רותי פיקסלר.
 לתגובות: 050-5643299 ruthfixler@walla.co.il
 סייעה בתרגום לאנגלית: גיטה ברקוביץ